

СОЦІОКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ**Поліщук Ю.В.**Коледж технологій, бізнесу та права
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

В статті теоретично досліджено вплив соціокультурної комунікації на переклад як особливий вид міжкультурної взаємодії. Обґрунтовано важливість соціокультурної взаємодії в перекладі. Визначено соціокультурні чинники, під впливом яких здійснюється переклад. Розглянуто проблематику відтворення соціокультурного явища в сфері перекладу. Окреслено головні вимоги до перекладача з огляду на соціокультурний вплив в процесі комунікації.

Ключові слова: соціокультурна комунікація, соціокультурна компетентність, переклад, соціокультурні аспекти, лінгвокультурний ареал, культурний конфлікт.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку міжнародних зв'язків важливу роль відіграє вивчення іноземної мови та культури. Культурна взаємодія є одним з основних методів покращення взаємин між націями. Для обміну інформацією учасники комунікаційного процесу мають досконало володіти тією системою умовних знаків, за допомогою якої передається те чи інше повідомлення. Відсутність цього вміння позбавляє особу нових, іноді необхідних для подальшого існування знань.

В сучасних умовах розвитку глобальної, інформаційної, науково-технічної та освітньої взаємодії, інтеграції у світовий та європейський простір сфера перетину культур різних народів зростає за рахунок появи спільних соціокультурних елементів. Оскільки іноземна мова стає доступною для все більшого кола людей, це посилює їх мотивацію до вивчення англійської як основною засобу міжнародного спілкування та наукових досліджень. Без освоєння іноземної мови важко розуміти мовні традиції, звичаї, вислови іншої країни. Актуальність обраної теми полягає у важливості правильного розуміння і однозначності висловлювання під час перекладу, так як його основною задачею є повна й адекватна передача змісту інформації. Безліч нерозв'язаних питань залишається в теорії та практиці відтворення соціокультурного явища в перекладі. Це зумовлюється тим, що принцип цілісного сприйняття перекладеного речення, а потім і тексту, передбачає вміння правильно стилістично та змістовно відтворити головну ідею і зміст повідомлення.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження впливу соціокультурної комунікації у сфері здійснення перекладу є дуже актуальним і вагомим для сучасних мовознавців. Сьогодні існує безліч робіт, присвячених цій проблематиці. Праці Б. Ананьєва, І. Кона теоретично обґрунтовують різні проблеми практики перекладу і відтворення соціокультурних аспектів. С. Тер-Мінасова вважає, що переклад повинен здійснюватися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що розмовляють цією мовою. Н. Саєнко розглядає соціокультурну компетентність як важливий елемент перекладу англійською мовою; С. Шехавцова, Т. Колодзько розкривають сутність – формування соціокультурної компетентності необхідної для

здійснення перекладу; І. Левицька, В. Топалова вивчають умови формування соціокультурної компетентності; О. Гончарова, А. Маслова, Р. Гришкова, О. Ларіонова досліджують формування міжкультурної компетентності у процесі спілкування іноземною мовою.

Метою статті є теоретично дослідити вплив соціокультурної комунікації на переклад як особливий вид міжкультурної взаємодії. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: обґрунтувати важливість соціокультурної взаємодії в перекладі; виділити основні завдання перекладача в процесі перекладу; визначити соціокультурні чинники, під впливом яких здійснюється переклад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціокультурна компетентність – це знання культурних особливостей носія мови, його традицій, норм поведінки і етикету, вміння розуміти і адекватно використовувати їх у процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури. Це основний орієнтир для формування комунікативної лінгвістичної компетентності. Уміння спілкуватись у рамках діалогу культур вимагає цілого ряду вмінь: вміння ставити себе на місце інших учасників спілкування, вміння проявляти ініціативу міжкультурного контакту, вміння прогнозувати соціокультурні недоліки, які можуть призвести до непорозуміння, вміння брати на себе відповідальність за усунення можливого міжкультурного непорозуміння, вміння проявляти дипломатичність, вміння бути гідним представником власної культури, вміння існувати у багатокультурному середовищі. Такий рівень володіння іноземною мовою можна вважати ідеальним і до нього потрібно прагнути. Західні моделі комунікативної компетентності розглядають соціокультурний компонент як допоміжну складову в процесі перекладу. Адже знання норм поведінки, цінностей, правил спілкування є необхідним для вірної інтерпретації того, що відбувається як у конкретній ситуації, так і в іншокультурному середовищі.

Останнім часом дуже багато праць присвячено вивченню соціокультурної компетентності, адже іншомовна комунікація неможлива без знання різних соціальних і культурних сфер, розуміння спільних і відмінних рис між культурами, національно-культурних особливостей, звичаїв, правил поведінки, норм етикету, стереотипів тощо.

В умовах міжкультурної комунікації багато слів та виразів можуть бути вагомими перепонами у порозумінні між сторонами. Це пояснюється можливістю досягнення адекватності перекладеного тексту лише в разі знання культурного аспекту мов. Переклад із однієї мови іншою можливий, якщо в мові оригіналу є поняття, що відповідають поняттям мови перекладу, і смисли понять мов оригіналу та перекладу відповідають один одному. Тому відтворення культурологічного та соціального аспекту в перекладі є таким же важливим, як і передача змісту повідомлення. Суть даної проблеми пояснюється існуванням такого поняття як *міжкультурна асиметрія*. Асиметрія в соціокультурній комунікації – це помітні відмінності в міжкультурній компетенції одного з учасників міжкультурної комунікації, які впливають на її ефективність. Таке явище значно ускладнює процес перекладу іншомовного тексту [1, с. 128]. Полягає воно в тому, що для кожного лінгвокультурного середовища притаманні власні, неповторювані в інших середовищах лексеми (слово, як самостійна значеннева одиниця). Наприклад, за допомогою різних мов може відтворюватися один і той самий фрагмент реальності, але його вимова буде інакшою, приміром, для англійської і української. Це відображає своєрідність пізнання світу через призму конкретної мови.

Вивчення іноземної мови не завжди є найзручнішим, найбільш економним відносно часу способом для розуміння (так як цей процес є повільним і громіздким), особливо якщо йдеться про такі речі як фільми чи книги англійською. В такому разі застосовують *переклад*, адже він є своєрідним «провідником» між етносами.

Переклад у сучасному світі виступає важливим засобом спілкування між індивідами, які розмовляють різними мовами й належать до різного лінгвокультурного ареалу. У такому контексті переклад розглядають як особливий вид міжкультурної комунікації. Головним суб'єктом комунікації є людина, яка для забезпечення своєї життєдіяльності вступає у взаємозв'язок з іншими людьми. 70% свого часу людина витрачає саме на комунікацію. Без ефективного ведення зв'язку зупинилося б чимало виробничих процесів. Система людських взаємин опосередковується культурою, яка визначає характер і ефективність людського спілкування. Процес міжкультурної комунікації починається зі звичайного визнання факту існування культурних відмінностей між представниками різних культур, що є однією з найважливіших причин непорозуміння, а також їх подолання. Здійснення міжкультурної комунікації можливе, коли комуніканти володіють спільним кодом [5, с. 161]. Безсумнівно, при такій цільовій настанові адекватність перекладу може бути досягнута лише за допомогою перенесення в інший мовний простір не просто слів та словосполучень, що використовуються для позначення тих чи інших лінгвокультурних реалій, а більш конкретних чинників структурної організації контексту першоджерела. «Перекладач повинен «розкласти» текст оригіналу на окремі елементи, а потім знову «скласти» його у нову структурну єдність, але таким чином, щоб у читачів перекладу виникали образи і асоціації,

співмірні з образами і асоціаціями, які виникають у читачів першотвору» [6, с. 261]. Саме тому головні проблеми перекладу пов'язані, по суті, не стільки із знанням мов, скільки зі спроможністю перекладача віднайти в мовних кодах необхідні реалії та закономірності, притаманні відповідному культурному середовищу, що диктують єдину контекстну можливість адекватної передачі змісту тексту.

Міжкультурна комунікація являє собою атрибут соціокультурного життя суспільства, у соціальному просторі якого відбувається взаємодія з підсистемами культури (в середині окремої культури), між різними культурами, у просторовому і часовому вимірах, а також між суб'єктами-носіями на рівні окремої культури і міжкультурного спілкування. Міжкультурна комунікація розвивається на основі діалогу культур. Слід зазначити, що термін «міжкультурна комунікація» певною мірою співвідноситься з поняттям «діалог культур» [2, с. 135]. Діалог культур – це потреба у взаємодії, взаємному збагаченні, яке передбачає взаєморозуміння, а значить тотожність. Необхідність діалогу культур є умовою самозбереження людства.

Важливим актом соціокультурної взаємодії є переклад, оскільки він передбачає подолання культурної дистанції між комунікантами і спрямований на забезпечення їх порозуміння. Він руйнує соціокультурний бар'єр. Перекладачі є представниками однієї національно-лінгвокультурної спільноти і, відповідно, повинні мати певну когнітивну базу, тобто певним чином структуровану сукупність необхідних обов'язкових знань як своєї, так і іншої національно-культурної спільноти (так звані – фонові знання), адже ними володіють носії цих мов і ці знання формують специфічний національно-культурний менталітет. Отже, перекладач фактично є посередником у діалозі культур. Це значить, що на ньому, лежить велика відповідальність за комунікантів різних лінгвокультурних ареалів [1, с. 167].

Головним та найскладнішим завданням перекладача є якомога точніше відтворити оригінал, при цьому враховуючи всі культурні звичаї та манери поведінки, що притаманні народу, до якого належить та чи інша особистість. Підготовка перекладача, перш за все, повинна бути спрямованою на оволодіння перекладацькою компетентністю – лінгвістичною, семантичною, інтерпретативною, текстовою, міжкультурною [5, с. 162]. Зауважимо, що надзвичайно важливим для загальної культури сучасної людини є знання про суспільство і культуру народу, мова якого вивчається. Знання, усвідомлення та розуміння стосунків (зокрема, схожих та відмінних рис) між «світом, з якого приходиш» та «світом, до спільноти якого прагнеш», лежать в основі міжкультурної свідомості, яка включає також усвідомлення регіональних та соціальних відмінностей цих двох світів.

Структура соціокультурної компетенції перекладача охоплює чотири компоненти: когнітивний (знання культури свого народу, а також культури країни, мова якої вивчається, історії країни, знання її моралі, звичаїв і традицій), аксіологічний (ціннісне ставлення до культури, прийняття культури світу, інших країн і наро-

дів); особистісно-операційний (здатність до спілкування з представниками іншої культури, вміння організувати роботу з представниками іншої національності й культури, вміння працювати в команді, вміння прогнозувати результати роботи); оцінно-рефлексивний (вміння оцінювати свою поведінку в різних ситуаціях соціокультурного спілкування). Соціокультурна компетентність у сучасній науці розглядається як компонент іншомовної комунікативної і професійної компетентності перекладача [2, с. 137].

Завданням перекладача є воління міжкультурними навичками і розвиток міжкультурних вмінь, що включають здатність встановлювати зв'язок між власною національною самобутньою та іноземною культурою, розуміння поняття культури та здатність розпізнавати і використовувати різні стратегії для встановлення контакту з носіями іншої культури, виконуючи роль культурного посередника між власною та іноземною культурами, ефективно сприяти розв'язанню непорозумінь та культурних конфліктів у випадку їх виникнення, інформувати про українську державу та події суспільного життя, надаючи їм оцінку в загальноєвропейському контексті [6, с. 258].

Важливим складником теоретичного вивчення процесу перекладу є опис чинників, під впливом яких здійснюється цей процес. У першу чергу, хід і результат процесу перекладу визначають смислові відношення, які можуть існувати між оригіналом і перекладом у зв'язку з особливостями рівнів змісту, обумовленими системами мови-оригіналу і мови-перекладу. Ці особливості є постійними чинниками, які впливають на будь-який акт перекладу, незалежно від конкретних умов його здійснення. Проте комунікативна модель перекладу наочно показує, що процес перекладу знаходиться і під впливом чинників, які змінюються залежно від конкретних умов, за яких відбувається цей процес.

Важливість адекватності перекладу можна зрозуміти, говорячи про переклад фільму чи серіалу. У сучасній свідомості телебачення стало одним із головних джерел інформації, що впливає не лише на психологію сприйняття людини, але й на її поведінку, мову та ставлення до сві-

ту й оточення. Вербальна частина телевізійного тексту повинна підкріплювати, доповнювати та сприяти правильному сприйняттю поданої інформації для реципієнта як для учасника комунікативного процесу [3, с. 208].

Одним з основних завдань перекладача фільму чи серіалу є не лише відтворити текст реплік, а й посприяти тому, щоб переклад був чітким і зрозумілим, не містив іншомовних запозичень, важких для сприйняття, мовних зворотів, що навантажують текст.

Особливої уваги заслуговує переклад стійких виразів, гумору, збереження стилю та культурних особливостей певної епохи, збереження індивідуальності та адаптація під певну культуру. Коротко кажучи, текст має бути перекладений не дослівно, а зрозуміло. В цьому й полягає складність міжкультурної адаптації.

Висновки. Ми розглянули деякі аспекти в перекладі, пов'язані з соціокультурною комунікацією. Серед них вагомо роль посідають проблеми відтворення та способи передачі контекстуального значення лінгвокультурних реалій, притаманних конкретному мовному середовищу. Комунікативні норми та форми спілкування стають невід'ємними помічниками кожного перекладача у виборі культурно-доступних форм взаємодії з людьми в умовах сучасного соціокультурного спілкування, що робить перекладача ключовою фігурою у діалозі культур.

Отже, соціокультурна складова є невід'ємною частиною перекладу іноземною мовою, адже соціокультурна комунікація є можливою й успішною лише у разі розуміння і тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки представників іншої культури. У перекладі англійською мовою комуніканти повинні робити акцент не лише на врахуванні культурних особливостей країни, специфічних національних особливостей представників даної культури, моделей їх поведінки, а й формувати власну національну ідентифікацію.

Перспективним та актуальним є подальше практично підтвержене вивчення соціокультурної комунікації для покращення якості спілкування між носіями різних мов і культур.

Список літератури:

1. Федорів Я. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик / Ярослава Федорів. – К.: ВПЦ НаУКМА, 2010. – 188 с.
2. Рудакова Л.П. Поняття про соціокультурну інформацію / Л.П. Рудакова // Вісн. Київ. держ. лінгв. ун-ту. Сер. : Філологія. – К.: [б. в.], 1997. – Вип. 2. – С. 131–137.
3. Жлуктенко Ю.О. Проблеми адекватності перекладу / Ю.О. Жлуктенко // Теорія і практика перекладу. – Вип. 6. – К.: Вища шк., 1981. – 325 с.
4. Різун В. Теорія масової комунікації / В. Різун. – К.: ВЦ «Просвіта», 2008. – 260 с.
5. Селіванова О.І. Вимоги до професійного володіння мовами та проблеми мовленнєвої підготовки перекладача // Вісник Сумського Державного Університету. Серія «Філологічні науки». – 2004. – № (4)63. – С. 161–162.
6. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
7. Донец П.Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Харьков: Штрих, 2001. – 386 с.
8. Byram M., Zarate G. The Sociocultural and Intercultural Dimension of Language Learning and Teaching (Strasbourg: Council of Europe Press, 1997).
9. Savignon S.J. Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, Interpreting Communicative Language Teaching (Yale University Press, 2002).

Полищук Ю.В.

Колледж технологий, бизнеса и права
Восточноевропейского национального университета
имени Леси Украинки

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ ПРИ ПЕРЕВОДЕ

Аннотация

В статье теоретически исследовано влияние социокультурной коммуникации на перевод как особый вид межкультурного взаимодействия. Обоснована важность социокультурного взаимодействия в переводе. Определены социокультурные факторы, под влиянием которых осуществляется перевод. Рассмотрена проблематика воспроизведения социокультурного явления в сфере перевода. Определены главные требования к переводчику учитывая социокультурное влияние в процессе коммуникации.

Ключевые слова: социокультурная коммуникация, социокультурная компетентность, перевод, социокультурные аспекты, лингвокультурный ареал, культурный конфликт.

Polishchuk J.V.

College of Technologies, Business and Law
Lesya Ukrainka Eastern European National University

SOCIOCULTURAL COMMUNICATION IN THE TRANSLATION

Summary

The article analyzes the influence of sociocultural communication on the translation as a special type of intercultural interaction. The importance of socio-cultural interaction in translation is substantiated. Sociocultural factors influenced by translation are determined. The problems of reproduction of the sociocultural phenomenon in the sphere of translation are considered. The main requirements for the translator are outlined in view of the socio-cultural impact of the communication process.

Keywords: sociocultural communication, sociocultural competence, translation, sociocultural aspects, linguistic and cultural area, cultural conflict.